

 Tom Cobbaert, Liliane Joos, Frank Sebrechts (ADVN)

Deze bijdrage belicht een aantal recent verwerkte archieven in het ADVN. Zij is gebaseerd op de rubriek 'Uit het Archief' in de *ADVN-Mededeelingen*. Voor een gratis abonnement op de *ADVN-Mededeelingen*, zie www.advn.be.

OPROEP BIJDAGEN

In deze rubriek kunnen belangrijke aanwinsten van en nieuwe toegangen tot archieven voor de hedendaagse periode beknopt worden voorgesteld. De aandacht gaat specifiek uit naar nieuwe onderzoeksmogelijkheden in archieven en richt zich tot een doelgroep van historici met belangstelling voor de 19de en 20ste eeuw. Graag nodigen we alle archivariissen uit hun medewerking te verlenen aan dit initiatief. Recente aanwinsten of ontsluitingen van archief kan u via deze weg bekend maken aan een breed en geïnteresseerd publiek van contemporanisten. We willen u vragen de bijdragen te beperken tot maximaal 1.500 tekens en ze in te dienen (aan jasmien.vandaele@ugent.be) vóór 1 mei, 1 augustus of 1 november.

APPEL À CONTRIBUTIONS

Dans cette rubrique peuvent être présentés de manière succincte les nouveaux instruments de recherche ou les acquisitions récentes de première importance pour la période contemporaine. Elle s'attache à signaler les possibilités de recherche et s'adresse principalement au groupe-cible des historiens qui s'intéressent aux XIXème et XXè siècles. Il ne nous paraît donc pas superflu de solliciter la collaboration de tous les archivistes pour cette initiative. De cette manière, vous pouvez rendre publiques de cette façon les acquisitions et ouvertures à la recherche récentes au public nombreux et intéressés des historiens contemporanistes. Nous vous demandons de limiter vos contributions à maximum 1.500 signes et de nous les envoyer (à jasmien.vandaele@ugent.be) avant le 1er des mois de mai, août et novembre.

Voor Vrouw en Volk. Odilia Maréchal-Vandenberge

Odilia Vandenberge werd geboren op 4 november 1881 in Steenhuize-Wijnhuize. De oudste sporen in haar archief leiden naar Oudenaarde (BE ADVN AC783). Daar schreef zij onder de naam Tila Berg gedichten en bijdragen voor onder meer *De Vlaamsche Wachter*, *Vlaamsche Zanten*, *Scheldedijlm* en *Onze Tijd*. Later werkte zij ook nog mee aan het Aalsterse *Nieuw Leven*. Tussen 1905 en 1907 was Vandenberge secretaris van de Oudenaardse afdeling van het Algemeen Nederlands Verbond (ANV). Ook na haar verhuis naar Brugge in 1907 en haar huwelijk met Josse Maréchal bleef zij actief in het ANV en zette zij haar literaire werk verder. Na de Eerste Wereldoorlog engageerde Vandenberge zich in de Brugse politiek. Voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 voerde zij op een kartellijst van de Frontpartij en de Christene Volkspartij campagne voor het vrouwenkiesrecht. Dit thema kwam later niet meer aan bod in haar politieke loopbaan. Wel bleef zij aandacht besteden aan 'vrouwelijke' onderwerpen als volkshygiëne, onderwijs en gezin. Haar voornaamste strijdpunten waren echter de vermeerdering van het openbare leven in Vlaanderen (bestuur, onderwijs, gerecht) en amnestie voor diegenen die tijdens de oorlog met de Duitse bezetter hadden samengewerkt.

In de Brugse afdeling van de Frontpartij was Vandenberge aanvankelijk enkel actief als bestuurslid. Na haar verkiezing in 1921 werd zij benoemd als ondervoorzitter, hoewel zij door de internering van Adiel Debeuckelaere de facto de taak van voorzitter op zich nam. Hierdoor kwam zij in het bezit van een verslagboek van de vergaderingen (1920-1922) en van het kasboek (1919-1925) van de Brugse Frontpartij. Tot op heden zijn deze stukken de enige overblijfselen van het afdelingsarchief (BE ADVN AC804). Zij vormen unieke bronnen over de ontwikkeling van de Vlaams-nationale politiek in Brugge tijdens de vroege jaren 1920. Ook haar persoonlijk archief bevat tal van stukken over die periode.

De volgende jaren zijn daarentegen veel minder aanwezig in haar archief. Vanaf 1925 kandideerde Vandenberge op de lijsten van het Katholiek Vlaams Nationaal Verbond (KVVNV) en vanaf 1933 op die van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV). Nadat zij de Brugse gemeenteraad in 1926 verliet, had zij tussen 1929 en 1936 zitting in de provincieraad en werd zij in 1936 als lijsttrekker gecoöpteerd in de Senaat. Ondanks haar stijgende populariteit moest

zij na de verkiezingen van 1939 haar coöptatie in de Senaat aan Hendrik Borginon afstaan. Een jaar later – de Duitse bezetting van België was inmiddels een feit – werd opnieuw een beroep gedaan op haar partijvrouw. In november 1940 aanvaardde zij het leiderschap van het Vlaams Nationaal Vrouwenverbond (VNVV). Ze volgde de ontslagen Magda Haegens op die volgens VNV-leider Staf De Clercq een te onafhankelijke koers voer. Tijdens de oorlogsjaren telde het VNVV 5000 leden, maar het bleef een volgzaam en weinig dynamische afdeling van het VNV. Na de oorlog vluchtte Vandenberghe naar Zwitserland. De krijgsraad veroordeelde haar bij verstek ter dood. In 1954 keerde zij naar Vlaanderen terug en verbleef bij haar zoon Joost Maréchal in Eeklo, waar ze op 18 februari 1956 overleed.

Een wetenschapsmens verwaald in de politiek? Robert Van Roosbroeck

Recent werd het archief van Rob(ert) van Roosbroeck door het ADVN ontsloten. De stukken die zich daarin bevinden, tonen vooral de sporen van de wetenschappelijke en publicistische activiteiten van deze veelzijdige historicus en Vlaams-nationalist. We treffen werkdocumenten aan voor *Emigranten*, *Geschiedenis van Vlaanderen* en *Twintig Eeuwen Vlaanderen*. Een dossier over de *Nederlandsche Historiebladen* gunt ons een blik achter de schermen van de redactie, onder meer bij de voorbereiding van een 'eerste' nummer. De fascinatatie voor de figuur van Willem van Oranje wordt door tal van archiefstukken bevestigd. Als secretaris van het Genootschap voor Antwerpse Geschiedenis werkte Van Roosbroeck mee aan de studie van het roemrijke verleden van zijn geboortestad: we vinden zijn naam dan ook terug in de verslagen van de eerste bestuursvergaderingen. De briefwisseling die hij als lid van het curatorium van de Joost Van den Vondel-prijs en de Rembrandtprijs in de periode 1950-1980 met Alfred Toepfer voerde, illustreert zijn belangstelling voor de 'Nederduitse Literatuur en Kunst'. Zijn betrokkenheid bij de Clartegroep en de Antwerpse afdeling van de Frontpartij blijkt uit de correspondentie met Hendrik Elias die hem daaromtrent bevraagt. Met de woorden *Amice. Alca jacta est!* deelt Herman Vos in een ongedateerde brief zijn overstap naar de Belgische Werkliedenpartij mee (1 november 1933). De conflicten met de leiding van het Vlaams Nationaal Verbond over *De Schelde/Volk en Staat* vinden we terug in briefwisseling met hoofdredacteur Herman Van Puymbroeck (1937-1938). Van een aantal van zijn lezingen voor Radio Bremen (1964-1966) vinden we sporen terug in de vorm van teksten en klankbanden.

Zulke Taal, Zuik Volk. Studiekring Vlaams & Vrank

In navolging van cultuurflamingantische studentenverenigingen als *'t Zal Wel Gaan* (Gent), *Met Tijd en Vlij* (Leuven) en *Geen Taal, Geen Vrijheid* (Brussel) werd op 1 januari 1903 het Taalminnend Genootschap *Vlaamsch & Vrank* boven de doopvont gehouden door studenten van de Rijksnormaalscholen van Lier en Antwerpen. Het opzet was de Vlaamse taalbelangen te verdedigen en de Nederlandse letterkunde te beoefenen. De nadruk lag op vorming, het lezen en bespreken van letterkundig en eigen werk en het houden van openbare lezingen, voordrachten en jaarfeesten. Het genootschap, dat na een aantal jaar

werd omgedoopt tot studiekring, stond mee aan de wieg van *Hou en Trou* in Antwerpen en de Vlaamse Bonden aan de Rijksnormaalscholen van Gent en Lier.

Vlaams & Vrank telde nooit meer dan een tiental leden en maakte in de jaren 1910 een moeilijke tijd door. Onder impuls van de kernleden Karel Van de Put, Karel Van den Branden en Eugene Gilliams (bekend als Frans De Wilde) bleef de studiekring bestaan tot maart 1966. *Vlaams & Vrank* had nauwe banden met het Frederik Van Eeden-genootschap (opgericht in 1934) en de Vlaamse Poëziedagen van E.H. Basiel De Craene in Merendree (1937-1955). Het evolueerde van een taalminnend genootschap van normaalschoolstudenten tot een kleine literaire vriendenkring van leraars en dichters. Tot het einde bleef een cultuurflamingantische reflex aanwezig. Door de kleinschaligheid van het genootschap bestaat er geen verenigingsarchief en gaat het om archiefbestanden van de kernleden. Het ADVN verwierf het *Vlaams & Vrank* archief van Karel Van den Branden (BE ADVN AC769) met jaardossiers van 1920 tot 1966, een verzameling literaire studies en een daaromheen gebouwde literaire bibliotheek.

In het (voet)spoor van ... De Schalmei

De Schalmei ontstond in november 1935 en was een initiatief van Voetkajak, een niet-officiële afdeling van de Vlaamse Toeristenbond Groot-Antwerpen. Oorspronkelijk hield deze jeugd- en speelschaar zich vooral bezig met trekkers- en wandeltoerisme. Onder invloed van de Duitse Wandervogelbeweging ging de aandacht ook uit naar huismusiek, volksdans en volkszang. De Schalmei vond aansluiting bij Natuur- en Stedenschoon, de Wielewaal en bij de Vlaamse Jeugherbergcentrale (VJHC). Dit zorgde voor contact en samenwerking met andere groepen zoals de Vedelaar, Windekind, Trekkers ter Gulden Kimme en de Vlaamse Trekvogels. Groepsabonnementen voor de Koninklijke Vlaamse Opera en de Koninklijke Nederlandse Schouwburg stimuleerden de culturele interesse. De Schalmei nam ook deel aan de voorstudie en inhuldiging van de VTB-wandelpaden.

Toen De Schalmei in 1936 lid werd van het Vlaams Instituut voor Volkskunst (VIVO) kwam ze als volkskunstgroep tot volle bloei. In deze periode waren er nauwe contacten met Het Kempens Landjuweel en de Schuttersgilde Westerlo. Als VIVO-(kern)groep nam De Schalmei deel aan diverse activiteiten zoals volksdansavonden en -feesten, cursussen, studieweekends en zangoptredens. Het VIVO-tijdingsblad *De Speelman* berichtte hierover uitvoerig. Tijdens de mobilisatieperiode (1938-1940) werkte De Schalmei mee aan de kerstpakkettenactie voor de gemobiliseerden. In de oorlog organiseerde de groep Meiboomplantingen, Sint-Jansvuren, Oogst- en Joelfeesten. Deze volksfeesten werden gefilmd en de muziek werd op plaat gezet. Het tienjarig bestaan van de VJHC werd in mei 1942 gevierd in de Antwerpse Jeugherberg Jezuietenhof.

Ook na de oorlog zette De Schalmei haar activiteiten voort. Er ontstond een intense samenwerking met de Volkskulturele Gemeenschap (VKG), die in 1948 het licht zag. Naar aanleiding van het dertigjarig bestaan van De Schalmei werd er in april 1965 een overzichtstentoonstelling georganiseerd in het Kasteel van Schoten. In mei 1982 verloor De Schalmei haar stichter en bezieler, Toon De Jonck (BE ADVN AC639). Zijn erven zorgden ervoor dat het archief van deze groep in het ADVN terecht kwam. De recent geïnventariseerde stukken getuigen van de interesse voor volkscultuur en de mentaliteit van de jeugd, telkens in een gewijzigde context over een periode van bijna vijftig jaar.

Van Actualisme tot Nationaal-Solidarisme. Nicolaas Willem Cornelis Brouwer

Op 11 februari 1933 werd in *Hier Dinaso!* enthousiast de oprichting van een Nederlandse afdeling van het Verdinaso aangekondigd. De eerste contacten met Nederland dateerden echter van 1931. Kort na de oprichting van het Verdinaso correspondeerden Joris Van Severen en vooral Wies Moens met Hugo Sinclair de Rochemont. Op zijn initiatief was er in januari 1932 een bijeenkomst in Bergen op Zoom om een samenwerking op te zetten tussen het Verdinaso en het quasi gelijktijdig opgerichte Verbond van Nationaal-Solidaristen in Rijks-Nederland (VNS). Hoewel het zover niet kwam, bleef het VNS actief tot 1934. Naast Sinclair de Rochemont was Nicolaas Willem Cornelis Brouwer een drijvende kracht binnen de partij. Brouwer, bedrijfsleider van een aardewerkbedrijf in Leidschendam, en Sinclair de Rochemont waren al *compagnons de route* sinds de oprichting in 1923 van het Verbond van Actualisten (VvA), de eerste fascistische partij in Nederland. Brouwer stond bekend als één van de ideologen van het VvA en was tussen 1926 en 1928 hoofdredacteur van het partijtijdschrift *De Vaderlander*. Samen met Sinclair de Rochemont stond hij in voor de liquidatie van het VvA en de overgang naar de Vereniging De Bezem in 1928. In het zog van Sinclair de Rochemont maakte Brouwer de overstap naar De (Nood-)Bezem en vervolgens het eerdergenoemde VNS, Zwart Front/Nationaal Front en de Nationaal-Socialistische Nederlandsche Arbeiderspartij (NSNAP-Van Rappard).

Ondanks de vrij beperkte omvang illustreert het archief Brouwer (BE ADVN AC779) de hierboven beschreven politieke loopbaan van de vormer, met onder meer stukken over de organisatie, de ideologische standpunten en het tijdschrift van het VvA. In mindere mate komen de Vereniging De Bezem en het VNS aan bod. Interessant is ook een documentatie-collectie over Nederlandse politieke thema's uit de eerste helft van de jaren 1930.

Een Vlaams-nationalistisch cineast. Frans Lauriks

Na de Tweede Wereldoorlog kwam Frans Lauriks (1934-2000) via Wim Maes, de leider van de Vlaamse Militanten Orde (VMO), in de Vlaamse beweging terecht. Vooral in de jaren 1960-1970 was hij actief als cineast. Hij legde niet alleen tientallen Vlaams-nationalistische manifestaties vast op film, maar verzorgde ook vier decennia lang klankopnamen van en interviews met bekende figuren uit het Vlaams-nationalisme.

In 1995 en in 2000 verwierf het ADVN het grootste gedeelte van Lauriks' realisaties en een beperkt schriftelijk archief (BE ADVN AC343). Dit archief is vrij raadpleegbaar. In het schriftelijke gedeelte speelt de figuur van de Vlaams-nationalistische voorman August Borms een belangrijke rol. Het fonds bevat briefwisseling over de voorgenomen Bormsfilm en over de herdenking van en tentoonstellingen over Borms. Voorts zijn er nota's en documenten over Borms en Wim Maes. Ten slotte berust er correspondentie met Rudi Van der Paal, Ward Hermans, Bert Van Boghout en Hugo Coveliers. De klan-kopnamen die Lauriks heeft vastgelegd zijn bijzonder interessant. Het gaat om opnamen van toespraken bij diverse aangelegenheden, met sprekers als Jan Van Hoogten, Ward Hermans, Marcel Brauns, Kamiel Van Damme, Walter Luyten, Herman Waegemans, Hector Goemans, Jozef Van Overstraeten, Lode Craybeckx, Desideer Stracke, Daniël De Coninck, Wilfried Martens, Wim Jorissen, Mik Babylon, Frans Van der Elst, Arthur de Bruyne, Etienne Slosse, Jef Van Dingenen, Karel Dillen, Hendrik Ballet, Amedee Verbruggen, Piet De Pauw, Wies Moens, August Borms en anderen. Kennelijk begreep Lauriks ook het belang van interviews: hij was hiermee één van de voorlopers in de mondelinge geschiedschrijving. Het archief bevat gesprekken met Robert Van Roosbroeck, Cyriel Rousseu, Herman en Anita Borms, Ward Hermans, Bruno Bruyninckx en anderen.

Uniek zijn de filmopnamen, in kleur en zwart-wit, van de Vlaams-nationale manifestaties van de jaren 1950 tot de jaren 1980. De VMO, van Wim Maes tot Bert Eriksson, is sterk aanwezig, niet alleen met opnamen over manifestaties maar ook met de karatetraining en de vieringen naar aanleiding van Erikssons vrijlating uit de gevangenis en het 25-jarig bestaan van de privé-militie. Het verlaten van de catacombentijd wordt geïllustreerd met colportageacties van VMO en Volksunie en de verboden amnestiebetoging van 1958 in Aartselaar. De jaren 1960 komen in beeld met zangfeesten en betogingen in Antwerpen, de landdag in Wemmel, de manifestaties tegen de Franse preken aan de kust en in de Schelde stad en de betogingen voor de E3 en voor een volwaardige universiteit in Antwerpen. Over het Vlaams Nationaal Jeugdverbond (VNI) verschenen twee films. Wim Maes werd geëerd met een biografische film.

In de jaren 1970 filmde Lauriks de woelige betogingen van het Taal Actie Komitee (TAK) in Schaarbeek (*De Slag om Schaarbeek*), in Voeren (*De Slag om Voeren*) en tegen het bezoek aan Antwerpen en andere Vlaamse steden van koning Boudewijn naar aanleiding van diens 25-jarig koningsjubileum (*De Koning komt ter Stede*). Hiermee hebben we slechts de belangrijkste realisaties van de bescheiden cineast opgesomd.

Met dit fonds beschikt het ADVN over een prachtige aanvulling op de films die in de loop van de jaren 1930-1940 werden vervaardigd door Clemens De Landstheer. De aangepaste bewaring van het materiaal in het ADVN maakt raadpleging en reproductie mogelijk. De verschillende stukken werden in een handige overdrachtslijst beschreven.